

Hoofdstuk 2

Aandachtsoorten

Luc De Bruyn - Instituut voor Natuurbehoud

- ➔ Van de 113 soorten die volgens het uitvoeringsbesluit moeten worden gemonitord zijn 7 soorten nooit in Vlaanderen voorgekomen en zijn er 5 uitgestorven.

Het Besluit inzake erkenning van natuurreservaten en terreinbeherende verenigingen (29 juni 1999, BS 18 september 1999) bepaalt de voorwaarden waaraan moet worden voldaan om subsidies te ontvangen. Zo moet de aanvrager, vanaf drie vegetatiejaren na de eerste erkenning van het reservaat, jaarlijks de evolutie van de aandachtsoorten zoals bedoeld in bijlage V opvolgen. De aandachtsoorten zijn veelal soorten die wettelijk zijn beschermd in Vlaanderen en/of vermeld staan op de Rode Lijst voor Vlaanderen en/of België, in de bijlagen van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen, in de bijlagen van de Conventie van Bern of Bonn, op de Rode Lijst van de IUCN (The World Conservation Union) of in de Corine-handleiding. Vanuit het beleid is er een intentie om voor deze aandachtsoorten extra inspanningen te leveren. Het Instituut voor Natuurbehoud heeft een handleiding van monitoringsschema's gemaakt [335]. Aangezien het Uitvoeringsbesluit niet opgeeft hoe de soorten moeten worden gemonitord, hebben de auteurs besloten dat er toch minimaal moest worden aangegeven of een soort aan/afwezig is. Dit is in de meeste gevallen zo gedaan. Slechts bij een beperkt aantal taxa (figuur 2.1) is ook aangegeven of de soort zich werkelijk in het gebied voortplant.

1 Toestand

Momenteel zijn de gegevens voor 2000 en 2001 beschikbaar. Er werden soortenlijsten binnengebracht door de terreinbeherende verenigingen De Wielewaal, Durme vzw, Natuurreservaten en de Stichting Limburgs Landschap. De gegevens werden in 236 reservaten verzameld. 22 reservaten werden alleen in 2000 geïnventariseerd, 106 alleen in 2001 en 108 in beide jaren.

Bijlage V vermeldt in totaal 113 soorten. Hiervan werden 18 soorten (16 %) nergens waargenomen (figuur 2.1). 7 soorten daarvan zijn nooit in Vlaanderen voorgekomen (NV); 5 soorten zijn ondertussen uitgestorven (U) en 6

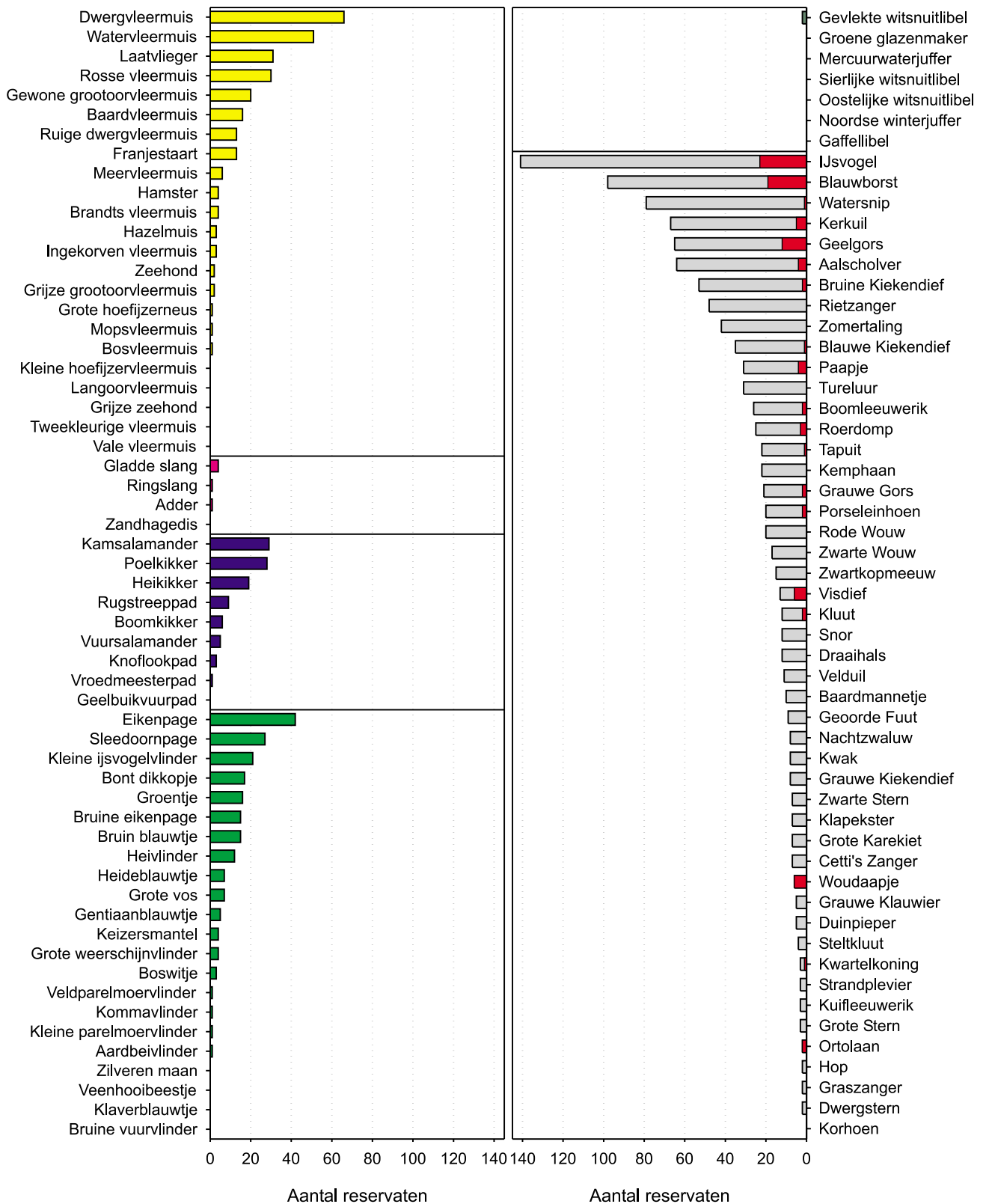
soorten worden met uitsterven bedreigd (MUB). Deze soorten zijn: gaffellibel (NV), noordse winterjuffer (NV), oostelijke witsnuitlibel (NV), sierlijke witsnuitlibel (U), mercurwaterjuffer (U) en groene glazenmaker (NV) (libellen), bruine vuurvlieder (MUB), klaverblauwtje (MUB), veenhooibeestje (MUB) en zilveren maan (MUB) (vlinders), geelbuikvuurpad (U) (amfibieën), zandhagedis (NV) (reptielen), korhoen (U) (vogels) vale vleermuis (MUB), tweekleurige vleermuis (NV), grijze zeehond (NV), langoorvleermuis (MUB) en kleine hoefijzervleermuis (U) (vleermuizen). Er kan worden gemeld dat de tweekleurige vleermuis sinds 2001 voor het eerst is waargenomen. Ook de gevlekte witsnuitlibel, die op de Rode Lijst als uitgestorven staat genoteerd, wordt sinds 2000 terug waargenomen [90].

Van de 48 vogelsoorten die in de reservaten werden aangetroffen, zijn er slechts 19 waarvan zekere broedgevallen zijn doorgegeven. Voor de waarnemingen waarover meer details beschikbaar zijn, betrof het onder meer toevallige bezoekers (o.a. migranten) en/of voedselzoekende soorten. Van een aantal soorten weet men uit de gedetailleerde en gebiedsdekkende inventarisatie van de broedvogelatlas [376] dat ze in Vlaanderen niet meer broeden (o.a. kemphaan, grote karekiet). Van andere zijn er nog wel zekere broedgevallen in Vlaanderen zodat de waarnemingen binnen de reservaten mogelijk wel broedgevallen betreffen. Het werkelijke aantal broedende vogelsoorten zal dan ook ergens tussen het aantal waargenomen (48) en het aantal gerapporteerde broedende soorten (19) liggen. Dit kan uit de bestaande gegevens helaas niet worden opgemaakt. Wat geldt voor de vogels geldt eveneens voor de zoogdieren. Een aantal van de waarnemingen betreft hier foeragerende en/of overwinterende dieren en niet noodzakelijk soorten die zich in het betreffende gebied voortplanten.

Van het totaal aantal soorten (71) die al dan niet werden geobserveerd gedurende 2 jaar, zijn er in totaal 10 soorten (14 %) die maar in één van de 236 geïnventariseerde reservaten werden aangetroffen en 50 soorten (70 %) die in 10 of minder reservaten zijn waargenomen. Van de 67 soorten die zich waarschijnlijk voortplanten, zijn dat er respectievelijk 14 (21 %) in één reservaat en 45 (67 %) in minder dan 10 reservaten.

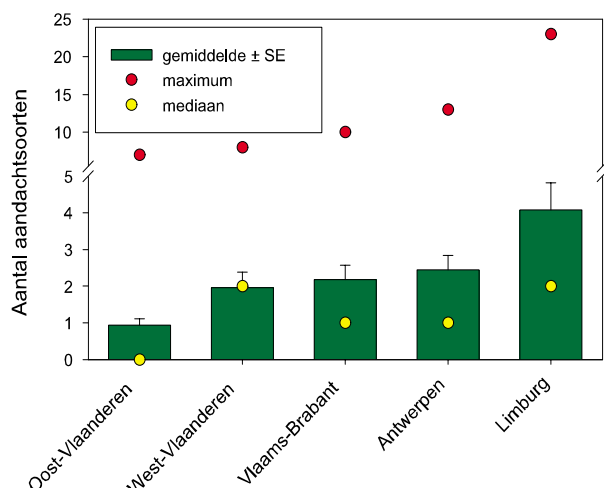
De aandachtsoorten zijn ook niet homogeen verspreid over Vlaanderen. We zien dat in meer dan de helft (55 %) van de geïnventariseerde natuurreservaten van

Figuur 2.1: Aantal natuurreservaten waar de betreffende aandachtsoorten zijn aangetroffen (aantal geïnventariseerde natuurreservaten = 236). Vogels: grijs = waarneming; rood = zeker broedgeval.

Figuur 2.2: Verdeling van het aantal aandachtsoorten over de natuurreservaten in de verschillende Vlaamse provincies.

Oost-Vlaanderen geen aandachtsoorten werden getoet (tabel 2.1). Dit verklaart waarom het gemiddelde aantal aandachtsoorten per reservaat het laagst is voor deze provincie (figuur 2.2). Het maximum aantal gevonden soorten in één reservaat is 7 (Maldegemveld). In Limburg is het kleinste aantal reservaten zonder aandachtsoorten terug te vinden, namelijk 7 (16 %). Het gemiddelde aantal aandachtsoorten per reservaat ligt hier iets hoger dan 4; het maximum aantal gevonden soorten in hetzelfde reservaat is 23 (Smeethof-Veldhoven in Bocholt).

De resultaten moeten wel met de nodige omzichtigheid worden geïnterpreteerd. Zoals reeds hoger is aangehaald, zijn er grote verschillen in de manier waarop de verenigingen gegevens aan het Instituut voor Natuurbehoud doorgeven. Daar waar sommige terreinbeheerders meer gedetailleerde data opgeven zoals voortplantingsstatus en/of abundantie, zijn er andere die alleen ja/nee-antwoorden geven. In het laatste geval is het onmogelijk om na te gaan of de soorten zich in het reservaat zelf voortplantten, ze er zich alleen maar voedden, of ze toevallige migranten waren. Een aantal terreinbeheerders hebben zelfs alleen een lijstje doorgegeven van enkele aanwezige soorten. Uit

die lijst kan niet worden opgemaakt of de overige soorten niet aanwezig zijn, of dat er gewoon niet naar is gezocht. Uit de doorgestuurde gegevens blijkt ook dat een aantal terreinbeheerders de opgave verkeerd hebben geïnterpreteerd. Sommigen hebben soorten doorgegeven die 'ooit eens waargenomen zijn' in hun gebied, maar die er nu niet meer voorkomen.

Ook de identificatie van een aantal soorten levert problemen op. Een aantal aandachtsoorten is moeilijk van elkaar te onderscheiden. Voorbeelden hiervan zijn de soortcomplexen baard/brandtsvleermuis en gewone/grijze grootoorvleermuis. Alleen specialisten herkennen deze dieren na gedetailleerde analyses van sonogrammen en/of de morfologie. Ook andere soorten blijken problemen te geven. Zo beweren een aantal reservaten dat ze zandhagedis, groene glazenmaker of mercurwaterjuffer herbergen, terwijl deze soorten niet in Vlaanderen voorkomen. In totaal gaat het waarschijnlijk over 34 soorten waarvan de doorgegeven gegevens deels op foutieve interpretaties van waarnemingen zijn gebaseerd.

2 Beleid

Hoewel het niet expliciet in het Uitvoeringsbesluit is omschreven, is de doelstelling van het beleid de statusveranderingen van de aandachtsoorten op te volgen. Enerzijds is dit nodig om te kunnen rapporteren in het kader van internationale overeenkomsten (Europese Habitatrictlijn, Europese Vogelrichtlijn, enz.). Dit blijkt duidelijk uit het feit dat de lijst vooral gebaseerd is op Internationale (Europese) aandachtsoorten. Een aantal heeft zelfs nooit in Vlaanderen geleefd. Anderzijds moeten de statusveranderingen worden opgevolgd om de effectiviteit van het gevoerde beleid over de aandachtsoorten te kunnen evalueren.

Een van de doelstellingen van het Milieubeleidsplan is dat Vlaanderen zich moet richten op de internationale natuurbehoudsverplichtingen. Hieronder vallen zowel de

Tabel 2.1: Verdeling van de geïnventariseerde reservaten en het aantal reservaten zonder aandachtsoorten.

Provincie	Aantal geïnventariseerd	Aantal zonder aandachtsoorten	Proportie (%) zonder aandachtsoorten
Oost-Vlaanderen	62	34	54,84
Antwerpen	62	23	37,10
West-Vlaanderen	23	7	30,43
Vlaams-Brabant	44	11	25,00
Limburg	45	7	15,56
Totaal	236	82	34,75

ondertekende verdragen als de richtlijnen van de EU. Het gebieds- en soortgerichte beleid zal bijzondere aandacht besteden aan internationaal belangrijke gebieden (ramsargebieden, vogelrichtlijngebieden, habitatrichtlijngebieden) en soorten. De monitoring van de aandachtsoorten zou tot een toestandsbeschrijving van deze soorten moeten leiden. Er zijn echter twee factoren die dit in de weg staan. Ten eerste bestrijken de natuurreservaten maar een zeer klein deel van de Vlaamse oppervlakte (zie hoofdstuk 35 Natuurreservaten). Ten tweede is de gebruikte methode veel te ruw om bruikbare trendanalyses mogelijk te maken. Wanneer wordt vastgesteld dat een soort uit het reservaat is verdwenen, is het te laat. Zeker als er een trendanalyse moet worden gemaakt van de nog bezette reservaten. De vaststelling van afwezigheid is allesbehalve een 'early-warning'-benadering.

Ten slotte is de monitoring van de aandachtsoorten alleen geregeld voor erkende natuurreservaten. In aangeduide reservaten is dit niet voorzien. Hetzelfde geldt voor de monitoring van beheermaatregelen die ook in hetzelfde Uitvoeringsbesluit inzake erkenning van natuurreservaten en terreinbeherende verenigingen aan bod komen. De methoden zouden niet alleen op punt moeten worden gezet, ze zouden ook moeten worden toegepast op terreinen die door de overheid worden beheerd.

3 Kennis

Zoals hoger reeds is aangehaald, levert de interpretatie van de ingeleverde aandachtsoortenlijsten de nodige problemen op. De 'trend van de aandachtsoorten' in de reservaten weergegeven is maar zinvol als de opvolging wordt gestandaardiseerd en op regelmatige tijdstippen gebeurt. Het is daarbij even belangrijk dat op een gestandaardiseerde manier uitspraken worden gedaan over de aanwezigheid van de betreffende soort als over de afwezigheid ervan (lees: op een gestandaardiseerde manier 'niet waargenomen'). Gezien het grote aantal misidentificaties is een eerste vereiste hiervoor dat de terreinbeheerders de doelsoorten op een adequate manier kunnen herkennen en inventariseren. Om tot een veilig 'early warning'-systeem te komen is een meer gedetailleerde monitoring aangewezen. Deze moet toelaten de aantalsvariaties van jaar tot jaar op te volgen. De periodiciteit van de waarnemingen bepaalt de periode waarover men uitspraken kan doen over trends. Men mag immers niet te snel conclusies trekken. Alleen een doorgedreven observatie over een langere tijdsperiode (5-10 jaar en een jaarlijkse opvolging) zal toelaten om echte trends te onderscheiden.

Lectoren

Anny Anselin, Dirk Bauwens, Geert De Knijf, Jean-Pierre Maelfait, Dirk Maes, Glenn Vermeersch – Instituut voor Natuurbehoud

Patrick Grootaert – Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen

Bob Peeters – Vlaamse Milieumaatschappij, MIRA

Hans Van Dyck – UA, Departement Biologie

Sven Verkem, Jens Verwaerde – Natuurpunt

Nico Verwimp – AMINAL, afdeling Natuur

